

УДК 378.112

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195904>**Олена СЛОБОДЯНЮК,**
orcid.org/0000-0002-1927-3362кандидат педагогічних наук,
докторант Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України
(Вінниця, Україна) lenaslobodianuk1970@gmail.com**ДО ПИТАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ:
ПОГЛЯД ЕКСПЕРТІВ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ**

У статті порушено проблему академічної доброчесності та порушення норм та принципів етичної взаємодії у закладах вищої освіти. У процесі модернізації вітчизняної вищої освіти акцентування уваги на необхідності формування культури академічної доброчесності в університетському середовищі стало однією з ключових тенденцій, про що свідчать положення Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), Закону України «Про освіту» (2017 р.), Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2016 р.) та інших документів. Формування культури академічної доброчесності в університетському середовищі покликано подолати кризу академічної доброчесності, яка спостерігається сьогодні в Україні й спричинена багатьма факторами.

Пояснено суть академічної доброчесності, плагіату; розглянуто академічну нечесність у моральному та соціальному аспектах. Вивчення досвіду Польщі дає підстави автору стверджувати, що академічне шахрайство в Польщі нічим не відрізняється від шахрайств в Україні: найчастіше це публікація результатів непроведених досліджень, фальшування і маніпуляція дослідницьким матеріалом, а також плагіат. У польській науці проблеми, що пов'язані з науковим шахрайством, оприлюднюються, їх доволі активно обговорюють як на шпальтах великих періодичних видань, так і на студентських форумах, що, безперечно, сприяє боротьбі з негативними явищами в науці.

На підставі опрацьованих наукових джерел аналізується характер практик боротьби з плагіатом, що використовуються в системі вищої освіти Польщі та України. Викорінення недоброчесних практик у вищій освіті можливе через комплекс заходів: роз'яснення принципів академічної доброчесності, протидію академічній нечесності та плагіату, покарання за шахрайство. Перспективним вважаємо: 1) аналіз стану обізнаності з питань академічної та наукової етики викладачів та адміністрації університету; 2) аналіз досвіду боротьби з порушеннями академічної та наукової етики провідних закордонних університетів; 3) проведення аналізу психолого-педагогічних засад створення сталої системи етичної поведінки в університеті; 4) розроблення та апробація системи заходів, спрямованих на забезпечення етичної поведінки з боку всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: вища школа, Європейський простір вищої освіти, вища освіта України, вища освіта Польщі, академічна доброчесність, принципи академічної доброчесності, академічний плагіат.

Olena SLOBODIANIUK,

orcid.org/0000-0002-1927-3362

Candidate of Pedagogical Sciences,

Doctoral Student at the Institute of Higher Education
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Vinnitsia, Ukraine) lenaslobodianuk1970@gmail.com**CONSIDERING THE ISSUE OF ACADEMIC PLAGIARISM IN HIGHER
EDUCATION: AN OVERVIEW FROM THE EXPERTS OF POLAND AND UKRAINE**

The article deals with the problem of academic integrity and violation of the norms and principles of ethical interaction in higher education institutions. In the process of modernization of national higher education, the emphasis on the need to develop a culture of academic virtue in the university environment has become one of the key trends, as evidenced by the provisions of the Law of Ukraine "On Higher Education" (2014) and the Law of Ukraine "On Education" (2017).), The Law of Ukraine "On Scientific and Scientific and Technical Activities" (2016) and other documents. The formation of a culture of academic virtue in the university environment is intended to overcome the crisis of academic virtue, which is observed today in Ukraine and is caused by many factors.

The essence of academic virtue, plagiarism is explained; academic dishonesty in moral and social aspects is considered. Studying the experience of Poland suggests that academic fraud in Poland is no different from fraud in Ukraine: most often, it is the publication of the results of unconduted research, falsification and manipulation of research material, as well as plagiarism. In Polish science, problems related to scientific fraud are brought to the attention of the public, and are quite actively discussed both in the front pages of large periodicals and in student forums, which undoubtedly contributes to the fight against negative phenomena in science.

Based on the scientific sources analyzed, the nature of plagiarism practices used in the higher education system of Poland and Ukraine is analyzed. The eradication of bad practices in higher education is possible through a set of measures: clarification of the principles of academic integrity, counteraction to academic dishonesty and plagiarism, punishment for fraud. We consider a promising 1) an analysis of the state of awareness of academic and scientific ethics of teachers and administration of the university; 2) analysis of the experience of combating violations of academic and scientific ethics of leading foreign universities; 3) conducting an analysis of the psychological and pedagogical foundations of creating a sustainable system of ethical behavior at the university; 4) development and validation of a system of measures aimed at ensuring ethical behavior by all participants in the educational process.

Key words: higher education, European Higher Education Area, higher education of Ukraine, higher education in Poland, academic integrity, principles of academic integrity, academic plagiarism.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи вищої освіти України питання підвищення її якості є одним із першочергових. Адже від того, наскільки якісною є освіта, залежить конкурентноздатність вітчизняних закладів вищої освіти, обсяг фінансових надходжень, визнання дипломів на європейському та світовому рівнях та ін. Проте такі явища, як корупція (у різних її проявах), порушення академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво), мають як моральний, так і економічний, правовий складник, оскільки порушують норми взаємовідносин, справедливості, порядності та інших ціннісних орієнтирів людського співжиття.

Дослідник проблем ментальності S. Huntington (С. Гантінгтон, 2004) так описує цілепокладання молодого американця: «Американська мрія, на якій всі ми зросли, є вельми простою та надзвичайно привабливою – якщо наполегливо працювати та грати за правилами, обов'язково отримаєш шанс піднятися так високо, як тільки дозволить Господь». Іншими словами, світоглядна установка американського суспільства звучить як: праця заради досягнення успіху та служіння Господу.

У сучасному українському соціумі проблема ідеалів студентства, його світогляду, громадянської позиції набуває щораз більшої значущості. На думку Т. Ярошенко (Ярошенко, 2009: 16), «молода генерація стикається <...> із занепадом цінностей, які були підвалинами ідеології колишнього СРСР. Усе це накладає відбиток на академічну культуру студентства...». Одним зі складників академічної культури є академічна доброчесність. Сучасний університет мусить виконати першочергове завдання: експлікувати принципи академічної доброчесності для учасників науково-освітньої діяльності, провести масову роз'яснювальну кампанію щодо вмотивованості цих принципів, оскільки створення системи боротьби з академічним шахрайством, корупцією в університетському середовищі є запорукою ефективності функціонування системи вищої освіти.

Аналіз досліджень. Питання порушення норм та принципів академічної взаємодії досліджують В. Ромакін, В. Струнсе, М. Чепіга та ін.; поширення академічного плагіату в коледжах та університетах світу – Й. Асман, Л. Ліліч-Зелле, Т. Калабрезе тощо; плагіату в наукових дослідженнях – М. Бувіль, Б. Джонстон та ін.; а також численні рекомендації студентам, як уникати плагіату в роботі з наковими джерелами – М. Мігель, К. Невіль та ін. В. Ромакін (Ромакін, 2003:165–170) вважає, що академічне шахрайство є не тільки етичною проблемою, а загрожує загальнодержавній безпеці.

Аналіз опрацьованих наукових джерел з питань недоброчесних академічних практик дає підстави стверджувати, що в американських та європейських університетах шахрайство у будь-якій формі заборонено, і наслідки для студента будуть серйозними, аж до виключення з університета. Позитивні приклади боротьби з плагіатом демонструє Польща. Натомість в українських закладах вищої освіти тільки розпочинаються процеси формування академічної культури, складником якої є академічна доброчесність. Т. Ярошенко пов'язує ставлення до академічної нечесності в США історично зумовленим. Американців вирізняє висока правосвідомість. Натомість студенти з колишніх посткомуністичних країн списування, підказування на іспиті не сприймають як шахрайство. Тому порівняння освітніх практик боротьби з плагіатом в таких країнах, як Польща та Україна, мають сприяти розробленню конкретних заходів протидії та покарання за нехтування принципами академічної доброчесності.

Мета статті – проаналізувати практики запобігання та протидії плагіату, які використовуються в системі вищої освіти Польщі та України.

Виклад основного матеріалу. Економічна криза, яку пережили країни Європейського Союзу (далі – ЄС) (2008 р.), розчарування Lisbon Strategy (Лісабонська стратегія, 2010), що діяла до 2010 року та повинна була перетворити Європейський Союз на «найбільш конкурентоздатну та динамічну, засновану на знаннях економіку світу,

яка може забезпечити стійке економічне зростання і більше якісних робочих місць та більшу соціальну згуртованість», по-перше, спонукало європейську спільноту до перегляду пріоритетів європейської політики на наступне десятиліття та, по-друге, посилило впевненість європейських державотворців про необхідність виділення ключової сфери, яка повинна стати головною метою розвитку суспільства після 2010 року. Такою сферою у наступному стратегічному плані розбудови ЄС «Europe 2020» («Європа 2020», 2010) стала освіта як основа економічного, соціального та людського розвитку.

Система вищої освіти України переживає часи трансформаційних змін. Реформування вітчизняної освіти збігається зі змінами, які відбуваються в державах, що залучені до Європейського простору вищої освіти (далі – ЕНЕА), та прагне запровадити європейські освітні стандарти в системі вищої освіти. Приєднання України до Болонського процесу є не лише прагненням інтегруватись до європейського освітнього простору, а й продовженням задекларованого євроінтеграційного зовнішньополітичного вектору країни. Процес реалізації концептуальних положень нової освітньої моделі дозволить Україні модернізувати національну систему вищої освіти, що гарантуватиме сталий розвиток вітчизняної системи освіти та підготує до викликів майбутнього. «В умовах глобалізації жодна демократична країна не може «консервувати» свою модель підготовки фахівців в автаркічному стані, і ця теза є справедливою і для України. Засади та напрями формування єдиного європейського освітнього простору зафіксовані у низці документів, що відбивають стратегічні цілі та завдання у сфері формування та вдосконалення європейського освітнього простору» (Фініков, 2016: 220).

Приєднання України до Болонського процесу та входження до ЕНЕА актуалізує питання посилення інституційної спроможності вітчизняних закладів вищої освіти, що у свою чергу передбачає підвищення якості освіти. Створення системи забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає рекомендаціям і стандартам ЕНЕА, враховує кращі світові практики та виступає головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості. Академічна доброчесність є дієвим інструментом забезпечення якості освіти, оскільки орієнтує на формування освітнього простору, якому притаманні академічна свобода та відповідальність.

Інтеграція до міжнародного освітнього простору вимагає переосмислення основних засад наукової діяльності та освітнього процесу в Україні. На перший план постають аксіологічні аспекти здійснення освітньої діяльності. У зв'язку з цим вперше принципи академічної доброчесності задекларовано в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про авторське право і суміжні права» (2015), Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2016 р.), у Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013). У статті 42 Закону України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2017 р.) дано визначення самому поняттю «академічна доброчесність», яке розглянуто як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватись учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти підготувало рекомендації для закладів вищої освіти щодо розроблення та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності, метою якої є створення середовища нульової терпимості до порушень академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин.

У Розширеному глосарії термінів та понять статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту», 2017) визначені фактори, які спричинили кризу академічної доброчесності, серед яких: «загальна криза суспільства, що характеризується толерантністю до правового нігілізму, корупції, численних порушень законодавства і етичних норм». Підвищуючи морально-етичні вимоги до освітньої та дослідницької діяльності, варто звернути увагу, що пострадянське українське суспільство характеризується амбівалентністю свідомості, що значною мірою впливає на повсякденні практики й формування цінностей, норм та принципів. Зокрема, амбівалентна свідомість проявляється у ситуації щирої підтримки академічної доброчесності та використання різних форм плагіату у власних роботах без жодних докорів сумління. Посилення правового нігілізму в країні в цілому суттєво відображається і на дотриманні норм академічної доброчесності. Отже, декларація основних принципів роботи не завжди буде дієвим механізмом їх запровадження.

Необхідним є процес усвідомлення переваг чесної діяльності в освіті та науці, до яких варто віднести: високі результати освітньої діяльності, розвиток економіки на основі наявних відкриттів, реальну наукову новизну досліджень, що дає можливість ведення фахових дискусій та удосконалення власних напрацювань, формування позитивного іміджу науковця, наукової/освітньої інституції та держави в цілому. Дотримання принципів академічної доброчесності ґрунтується на фундаментальних цінностях справедливості, відповідальності, гідності, довірі, повазі. Тому зміна ціннісних пріоритетів освітньої та наукової спільноти має здійснюватись у ширшому контексті, а саме в межах аксіологічного повороту всередині всього українського суспільства.

Попри те, що в тексті закону є тлумачення основного принципу академічної доброчесності (довіра), важливу роль у донесенні цих засад відіграють установчі документи кожного закладу вищої освіти, адже згідно з п. 8 ст. 42 Закону України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2017) «порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначаються правилами внутрішнього розпорядку закладів освіти». Тобто регулювання дотримання цих принципів є відповідальністю самих університетів. Таким чином, саме ЗВО мають бути зацікавлені в тому, щоб учасники академічного процесу були ознайомлені з вищезгаданими засадами. Оскільки рівень відповідальності за порушення академічної доброчесності дещо відрізняється для різних учасників академічного процесу, засадничі положення можуть відображатися в кількох документах: декларації про академічну доброчесність студента/наукового, науково-педагогічного працівника, кодекс честі студента/наукового, науково-педагогічного працівника, положення щодо протидії плагіату та ін.

Перш ніж перейти до аналізу практик боротьби з плагіатом у ЗВО України, необхідно дати визначення поняттю «плагіат» та «академічний плагіат».

У статті 50 Закону України «Про авторське право та суміжні права» (Закон України «Про авторське право та суміжні права», 2016) плагіат визначається як «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

У ч. 4 статті 42 Закону України «Про освіту» зафіксовано визначення академічного плагіату як «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів

(оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» (Закон України «Про освіту», 2017).

Так, найзагальніше визначення впливає з етимології самого слова «плагіат», яке первісно походить із латинської *plagiatus* – «викрадений». Сайт Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity) подає таке визначення плагіату: «використання чужої роботи чи ідеї, видаючи їх за власні».

Проблема плагіату контроверсійна, багатоаспектна й актуальна як для України, так і для світу. Спостерігаючи за випадками непорядності в польській освіті та науці, дослідники стверджують про занепад академічних традицій. Вважають, що їх відновлення дозволить подолати шахрайство у вищій школі та наукових інститутах. Відношення етики науки до плагіату розглядає S. Konstańczak (Костаньчак, 2006) у статті «Про плагіаторів». Автор вважає, що широке розповсюдження професійної етики, яка зобов'язує в академічному середовищі, може бути одним із найефективніших засобів боротьби з плагіатом. При цьому згадує відомого польського етика й філософа Czezowski T. (Чежовський, 1989), який визначив основні чесноти, що мають характеризувати особу, яка належить до академічного середовища: витривалість у долатті перешкод, що переламає розчарування і байдужість; систематичність на противагу нерегулярності; докладність на противагу поверховості; сумлінність на противагу легковажності; чесність на противагу фальшуванню; скромність, яка перешкоджає прагненню марнославства; відвага переконань, що не піддається авторитетам, але спрямована до істини. Ці чесноти, на думку S. Konstańczak (Костаньчак, 2006), слід популяризувати серед студентів, і в цьому повинні бути зацікавлені самі ж науковці, що викладають в університетах. Академічний науковець повинен приготувати своїх наступників, а відповідно, йому не має бути байдуже, яких цінностей будуть дотримуватися його учні.

Впродовж наукового стажування для освітян «Академічна доброчесність: виклики сучасності» (12–25 жовтня, м. Варшава, Польща), організаторами якого є Вищий Семінаріум Духовний у Варшаві UKSW спільно з Польсько-українською фундацією «Інститут Міжнародної Академічної і Наукової Співпраці» (IIASC) та Фундацією ADD, відбулось ознайомлення з європейськими підходами щодо питання наукового плагіату та популяризації академічної доброчесності.

Представник польської компанії Plagiat.pl. К. Гутовські зупинився на передумовах створення

компанії. Так, через швидке зростання доступу до Інтернет серед студентів, розповсюдження «послуги» продажу письмових робіт тощо у 2002 року в Польщі з'явилася комп'ютерна система, яка здійснює перевірку текстів під кутом зору вчинення плагіату. Йдеться про сервіс Plagiat.pl, що базується на програмі, яка перевіряє оригінальність праці. Від самого початку сервіс був орієнтований передусім на боротьбу з плагіатами у вищих навчальних закладах. Від 2003 року програму почали використовувати в окремих польських університетах (першим скористався цією технологією Університет Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні). Як повідомляє офіційна сторінка сервісу, на сьогодні ним користуються більше 40 навчальних закладів, які умовно поділені на три категорії: золота (в яких за допомогою сервісу Plagiat.pl перевіряються всі праці, що подаються до захисту); срібна (в яких перевіряються всі праці, але лише на деяких факультетах); бронзова (в яких влада навчального закладу дала можливість викладачам та науковим працівникам самим вирішувати, яким чином користуватися сервісом).

Творці системи Plagiat.pl переконані: якщо у відповідь на все більш розвинуті технології копіювання чужих текстів, що використовуються плагіаторами, не представити ефективних технологій боротьби з цим явищем, то більшість статей і наукових праць, які постануть у майбутньому, будуть плагіатом. Програма, яку вони пропонують, працює за принципом порівняння тексту з документами, що знаходяться в базі сервісу та розміщені в Інтернеті. У результаті перевірки система видає Звіт подібності, який включає: коефіцієнт подібності, що визначає в процентному відношенні, яка частина тексту збігається з текстами, що знаходяться в базі та Інтернеті; список джерел, в яких знайдено фрагменти тексту, що ідентичні фрагментам праці, яка піддається перевірці; текст документу з позначеними частинами, які виявилися ідентичними частинам інших праць чи матеріалів, котрі знаходяться в базі чи в Інтернеті. Разом із тим слід зазначити, що програма не видає остаточного рішення щодо того, чи певна

праця є плагіатом. Творці програми наголошують, що вона є лише «механічним» засобом перевірки, тому під час оцінки праці не можна спиратися лише на коефіцієнт подібності. Крім того, Plagiat.pl не аналізує, яка з праць з'явилася раніше, а також може бути «вразливий» на деякі звороти, що часто зустрічаються в мові. З огляду на це звіт, який постає в результаті порівняння, обов'язково повинен бути проаналізований науковим керівником або ж особою, якій спеціально надані відповідні функції владою факультету.

Продуктування плагіату – це серйозне правопорушення, яке вимагає належної оцінки та відповідальності причетної до нього особи. Утім, аналізуючи загальну ситуацію, яка склалася в Україні довкола цієї проблеми, зазначимо, що сьогодні треба вживати профілактичних заходів. І йдеться не тільки про використання антиплагіаторських програм. Насамперед говоримо про широку кампанію щодо попередження проявів недобросовісних запозичень, яка повинна мати місце в освітній системі. ЗВО, який готує майбутніх фахівців, а також науковців, має прищепити студентів розуміння антиморальності плагіаторської діяльності. Формування такого «імунітету» можна здійснювати під час викладання таких дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Основи наукових досліджень», «Академічне письмо» та ін. Адже як показує досвід, часто студенти мають приблизне розуміння того, що таке плагіат, а тому можемо говорити про такий його різновид, як несвідоме запозичення чужого результату інтелектуальної діяльності.

Висновки. Перспективним вважаємо: 1) аналіз стану обізнаності з питань академічної та наукової етики викладачів і адміністрації університету; 2) аналіз досвіду боротьби з порушеннями академічної та наукової етики провідних закордонних університетів; 3) проведення аналізу психолого-педагогічних засад створення сталої системи етичної поведінки в класичному університеті; 4) розроблення та апробацію системи заходів, спрямованих на забезпечення етичної поведінки з боку всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету : моногр. / Т. В. Фініков та ін. ; за ред. Т. В. Фінікова, А. С. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>
3. Закон України «Про авторське право та суміжні права». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3792-12>
4. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» (від 5 вересня 2017 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-svita/2018/10/25/glyusariy.pdf>
5. Ромакин В. В. Академічна чесність у вищій освіті. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2002. № 7. С. 23–28.
6. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. Москва : ООО «Изд-во АСТ»; ООО «Транзиткнига», 2004. 635 с.
7. Ярошенко Т. О. Академічна нечесність та політична культура: порівняльний досвід (Україна – США). *Покликання університету* ; за заг. наук. ред. А. Гомілко. Київ : ПІА «Янко», «Веселка», 2005. С. 168–175.
8. Czezowski T. Etyka jako nauka empiryczna. *Pisma z etyki i teorii wartosci* ; pod red. P. Smoczyńskiego. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Gdańsk ; wydł, 1989. S. 171–175.
9. International Center for Academic Integrity. URL: <https://www.academicintegrity.org/>
10. Konstańczak Stefan. O plagiatorach. URL: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4642>

REFERENCES

1. Finikov, T.V., Artiukhov, A.Ie. (Eds.) (2016). *Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu. [Academic honesty as a basis for sustainable development of the university]*. Kyiv: «Takson» [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «On Education»]. (n.d.) zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru> [in Ukrainian].
3. Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» [Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights»]. (n.d.) zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3792-12> [in Ukrainian].
4. Rozshyrenyi hlosarii terminiv ta poniat st. 42 «Akademichna dobrochesnist» Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» (vid 5 veresnia 2017 r.) [Extended Glossary of Terms and Concepts Art. 42 «Academic Integrity» of the Law of Ukraine «On Education»]. (n.d.) mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf> [in Ukrainian].
5. Romakin, V. V. (2002). Akademichna chesnist u vyshehii osviti [Academic honesty in higher education]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly – Petro Mohyla Black Sea National University Proceedings/ Naukovi pratsi*, 7, 23–28 [in Ukrainian].
6. Huntington, S. (2004). *Kto ty? Vyzovy amerykanskoj natsyonalnoi ydentychnosti [Who Are We? The Challenges to America's National Identity]*. M. : AST Publishing House LLC; Transitkniga Ltd. [in Russian].
7. Yaroshenko T. O. (2005). Akademichna nechesnist ta politychna kultura: porivnialnyi dosvid (Ukraina – SShA) [Academic dishonesty and political culture: a comparative experience (Ukraine – USA)]. *University calling*, (pp. 168–175). K.: «Yanko», «Rainbow» [in Ukrainian].
8. Czezowski, T. (1989). Etyka jako nauka empiryczna. Pisma z etyki i teorii wartosci [Ethics as empirical science. Letters from ethics and value theory]. (pp. 171–175). Wrocław; Warszawa; Kraków: Gdańsk ; wydł [in Polish] .
9. Sait Mizhnarodnyi tsentr akademichnoi dolbrochesnosti [International Center for Academic Integrity]. [academicintegrity.org](https://www.academicintegrity.org/). Retrieved from <https://www.academicintegrity.org/> [in English].
10. Konstańczak, Stefan. Plahiator [O plagiatorach]. [racjonalista.pl/kk.php/s,4642](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4642). Retrieved from <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4642> [in Polish].